

Kulturlämningar vid Nydalsjön

Gudrun Norstedt
Skogsfruns naturinventeringar
2007

Förord

Vid Nydala sjön växte ett sommarstugeområde fram under 1900-talet. Som mest fanns lite över 140 stugor vid sjön. På 1950-talet blev stugorna allt större och området verkade vara på väg att utvecklas till ett villasamhälle. Ansvariga inom Umeå stad ville värna om Nydalaområdets tillgänglighet för det rörliga friluftslivet och beslöt därför på 1980-talet att alla stugor på sikt skulle bort. Stugägarna erbjöds att lösa in sina stugor, vilket de flesta accepterade. Efterhand har ett 80-tal av Nydalaområdets stugor rivits.

Det innebär att det har uppstått lika många ödetomter. Några av dem har tagits i anspråk för andra ändamål, men de flesta har lämnats orörda och är i varierande grad av igenväxning. Den som rör sig där stöter förr eller senare på rester av hus och anläggningar. Av eget intresse gick jag sommaren 2006 runt och letade efter sådana lämningar och dokumenterade dem med gps och kamera. Resultatet av min inventering presenteras i denna enkla sammanställning som inte gör anspråk på att vara vare sig vacker eller fullständig. I slutet finns också ett par kulturlämningar som inte har med stugorna att göra men som ändå kan vara av intresse.

Sommaren 2006 gjorde jag också en naturinventering i Nydalaområdet. Då hade jag Umeå kommun som uppdragsgivare och inventerade bland annat naturvärden på samma ödetomter. Det finns nämligen en hel del naturvärden där som är knutna till den lövrika igenväxningsfasen, men också som tillkommit genom själva stugepoken. Till det senare hör kvarstående trädgårdsväxter, planterade träd av ovanliga arter, träd som blivit grova för att de stått fritt, stenmurar och stenpartier m.m. Detta är också en form av kulturlämningar, som kan kallas för biologiska kulturlämningar. Eftersom dessa redan är redovisade i rapporten "Naturvärden i Nydalaområdet", som överlämnats till Umeå kommun, tar jag emellertid inte upp dem här.

Umeå i februari 2007

Gudrun Norstedt

Översiktskarta över ödetomterna vid Nydalasjön

Skala: 1:13 000.

Koordinater i rikets nät för ödetomterna vid Nydalasjön

Nr	Y	X	Nr	Y	X
1	1723775	7085703	56	1723200	7087152
2	1723779	7085638	58	1723184	7087231
3	1723738	7085700	66	1723132	7087662
4	1723707	7085720	67	1723122	7087839
5	1723700	7085746	68	1723007	7087992
6	1723680	7085767	72	1722744	7087835
7	1723701	7085803	73	1722758	7087865
8	1723669	7085897	74	1722741	7087980
9	1723659	7085928	75	1722738	7088057
10	1723656	7085954	76	1722760	7088107
11	1723653	7085976	77	1722769	7088164
12	1723652	7086017	78	1722744	7088191
13	1723646	7086030	79	1722744	7088212
15	1723624	7086097	80	1722771	7088221
16	1723562	7086027	81	1722788	7088253
17	1723570	7086066	82	1722792	7088279
18	1723572	7086101	83	1722847	7088370
19	1723568	7086130	84	1722847	7088424
21	1723635	7086164	85	1722892	7088503
22	1723630	7086186	86	1722878	7088588
23	1723628	7086205	87	1722896	7088696
24	1723618	7086226	88	1722892	7088724
25	1723591	7086265	89	1722873	7088815
26	1723570	7086292	90	1722879	7088845
27	1723554	7086310	91	1722907	7088859
28	1723534	7086361	92	1722886	7088906
30	1723533	7086236	93	1723308	7088937
30A	1723447	7086393	95	1723361	7088804
31	1723506	7086263	101	1723404	7088601
32	1723491	7086288	104	1723415	7088462
33	1723481	7086316	105	1723426	7088418
34	1723470	7086344	107	1723445	7088331
34A	1723532	7086197	108	1723456	7088282
35	1723455	7086373	116	1723942	7086820
36	1723486	7086477	120	1723869	7086666
44	1723439	7086778	123	1723878	7086494
48	1723323	7086926	128	1723961	7086209
49	1723322	7086955	135	1723994	7085959
50	1723317	7086976	138	1723981	7085845
51	1723285	7087002	141	1723966	7085739
54	1723224	7087075			

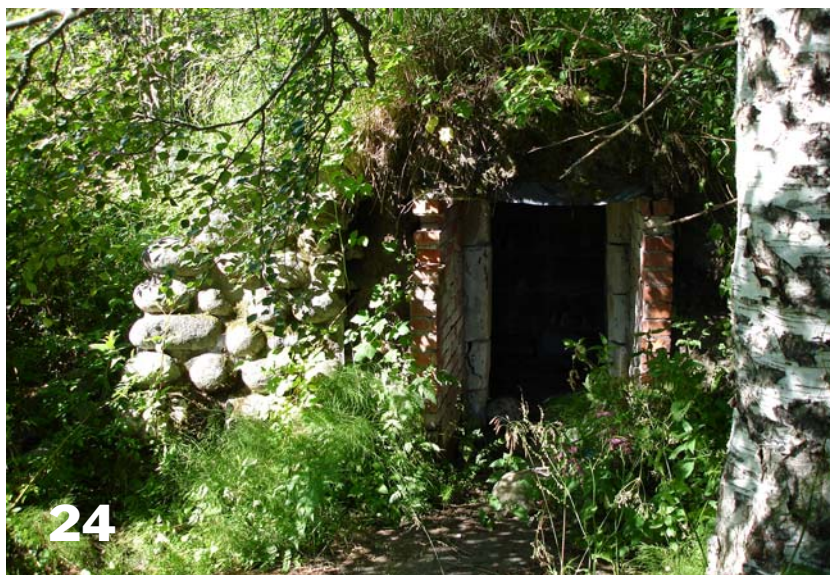
Numreringen har gjorts av Umeå kommun. Merparten av ödetomterna har kunnat lokaliseras med exakthet med hjälp av kommunens kartor över stugområdet, ekonomiska kartan från 1959, äldre och nyare orienteringskartor, flygbild (allt behandlat i GIS-programmet ArcView) samt fältbesök.

En del tomter har exploaterats för olika ändamål och kan inte längre lokaliseras i fält. De anges endast utifrån gammalt kartmaterial. Det gäller tomterna 1–7, som tagits i anspråk för äventyrslekparken, nr 8–13, där bollplaner håller på att anläggas, nr 16–19, som är inhägnad lekplats för Tomtebo gård samt nr 86, där en parkeringsplats har anlagts.

Tomterna 50, 72, 74 och 78 har visserligen inte exploaterats men har trots det inte kunnat lokaliseras med exakthet i fält.

Stugtomt 24

Gammal murad stenkällare (bilden) vid koordinaterna 7086221 1723602. Stugan revs omkring 2000.

Stugtomt 31

Stenhög, möjligen raserad källare (ingen bild) vid koordinaterna 7086267 1723493. Tomten har varit öde länge och är bevuxen med gles lövskog.

Stugtomt 36

Flaggstångsrest och gammal kruka (se bilder) finns i gläntan, som har koordinaterna 7086478 1723486. På tomten finns även rester av stugans grund.

Stugtomt 48

På denna tomt, som har koordinaterna 7086925 1723323, sitter några E-formade metallföremål uppspikade på en björk. Man hittar också nedre delen av en flaggstång. Stugan revs omkring 2000.

Stugtomt 56

På denna tomt, som har koordinaterna 7087151 1723200, sitter en klädhängare av plastöverdragen metall på en tallstam. Stugan revs 2003.

Stugtomt 58

Tomten, som har koordinaten 7087231 1723184, är en plats med tradition: det är här som den "Olle Fiskare" ska ha bott som sedermera fick ge namn åt Olle Fiskares väg. Vid koordinaten 7087202 1723197 finns den hoprasade källare som syns på bilden. Mot sjön finns även en uppbyggd mur.

Stugtomt 66

På denna tomt, belägen på koordinaten 7087662 1723132, återfinns en gravplats med enkelt kors med texten "Felix". På tomten finns också något enstaka stenparti.

Stugtomt 67

På tomten (koordinat: 7087839 1723122) finns rester av ett par små stenpartier.

Stugtomt 68

Denna stuga (koordinat: 7087992 1723007) låg på den s.k. Hällan där det nu är en grillplats. I hällen finns några ristningar av varierande ålder. Platsen finns införd i fornlämningsregistret som nr 334. På registerbladet nämns en ristning som ska ha funnits på en cementplatta: ”Solhall 1941”. Den har inte återfunnits, lika lite som de husgrunder som noterats i fornlämningsregistret.

Stugtomt 75

Mycket förfallen källare vid koordinaten 7088063 1722741.

Stugtomt 77

Stugan revs ca 2002. På tomten (koordinat: 7088164 1722769) finns en betongring som sprängts av en växande gran. I tomtragrnsen mot söder finns en mur.

Stugtomt 79

På tomten (koordinat: 7088211 1722742) finns en gammal matkällare.

Stugtomt 80

På denna tomt (belägen på koordinaten 7088221 1722771) finns ett litet stenparti.

Stugtomt 81

På tomten, som ligger på koordinaten 7088253 1722788, finns rester av ett stenparti (bilden).

Stugtomt 82

Stugan revs ca 2002 och tomten markeras nu av en rejäl glänta (koordinat: 7088279 1722792). Vid den södra tomtgränsen finns en stenmur (bild saknas).

Stugtomt 83

På stugtomten (koordinat: 7088370 1722847) hittar man en raserad källare (se bild).

Stugtomt 84

Tomten utgörs av en glänta (koordinat: 7088424 1722847). Där finns rester av en stenmur.

Stugtomt 85

På tomten finns rester av en tegelmur (koordinat: 7088502 1722887). Vid vattnet finns en betongplatta som torde ha hört till en bryggkonstruktion.

Stugtomt 87

På tomten finns ett kvarstående flaggstångsfäste (koordinat: 7088696 1722899).

Stugtomt 88

Vid koordinaten 7088723 1722902 står ett flaggstångsfäste. Vid 7088722 1722893 finns fyra betongpålar av den typ som ses på den nedre bilden. Vid 7088746 1722923 finns rester av en stenbrygga (bild saknas på bryggan). Även vid koordinaten 7088716 1722913 finns rester av en brygga som antingen kan ha hört till tomt 88 eller 87.

Stugtomt 89

Vid koordinaten 7088791 1722934 finns rester av en stenbrygga (bild saknas).

Stugtomt 92

På tomten finns ett fyrkantigt betongfundament (koordinat: 7088929 1722910) samt en stugtrappa av betong (7088913 1722895). På tomten finns även en stenmur (ena änden vid koordinaten 7088937 1722877; bild saknas på muren).

Stugtomt 93

Vid koordinaten 7088903 1723290 finns en stenring som inte ligger på någon känd stugtomt, men som är närmast stuga 93 (bild saknas).

Stugtomt 95

Stugan (koordinat: 7088804 1723361) revs omkring 2000. På tomten finns en matkällare (bilden).

Stugtomt 101

Vid koordinaten 7088583
1723401 finns en gammal
matkällare (bild saknas).
Stugan revs 2002.

Stugtomt 104

Vid koordinaten 7088457
1723415 finns en liten ruin
med grundstenar (bild
saknas)

Stugtomt 116

Stugan stod vid Kärleksviken
(koordinat: 7086820
1723942). Rester syns bl.a. i
form av en stenrektangel nära
stranden samt terrasser lite
högre upp (se bilderna).

Stugtomt 120

Tomten, som ligger vid koordinaten 7086666 1723869, avgränsas av stenmurar. Mot vattnet finns ett uppbyggt stenparti samt rester av en brygga. Bilder saknas.

Stugtomt 126 (?)

I skogen mellan ödetomt 126 och den befintliga stugan 127 hittar man en sten som är försedd med en plåt med texten ”Vår vän Tapiro” i relief (bilden). Koordinaten är 7086288 1723938.

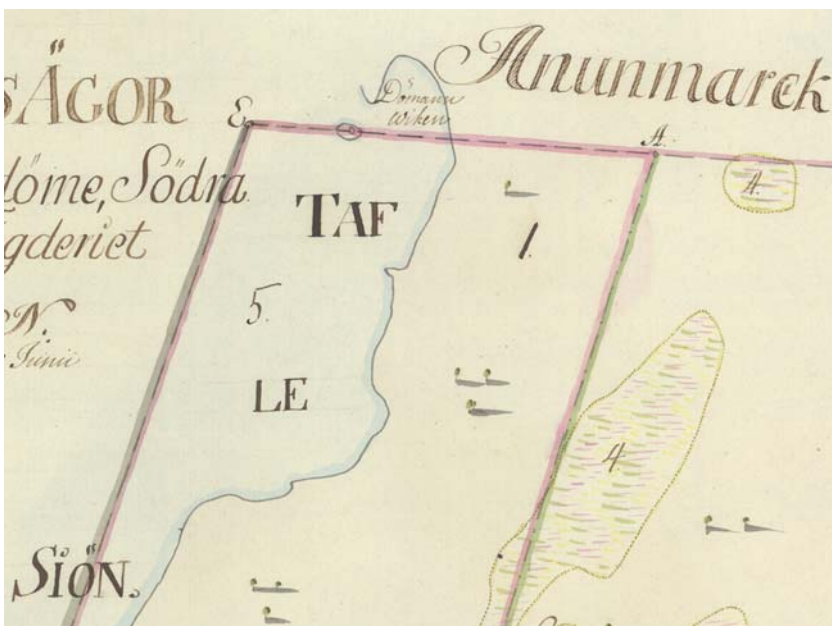
Stugtomt 128

På tomten, som finns vid koordinaten 7086209 1723961, finns flera gamla stenmurar (bild saknas).

”Filtertomten”

Filtertomten ligger söder om ödetomt 44 (koordinat: 7086753 1723439). År 1897 beslutade stadsfullmäktige att Umeå skulle ta sitt vatten från Nydalasjön. Året därpå anlades ett sandfilterverk på denna plats. Anläggningen var i drift till 1913. På tomten finns ett rör med okänd funktion (bilden)

Dödmanviken

(7087676 1723830)

Kort järnstång indriven i berghäll och omgiven av en liten inristad kvadrat.

Detta kan vara ett gränsmärke som visar var den gamla gränsen mellan Anummarks och Innertavle byars allmänningar löper ut i Nydalasjön. Sedan dessa båda allmänningar sammanslogs till Nydala nybygge (utsynat 1797 och skattlagt 1806) har det inte funnits någon fastighetsgräns här.

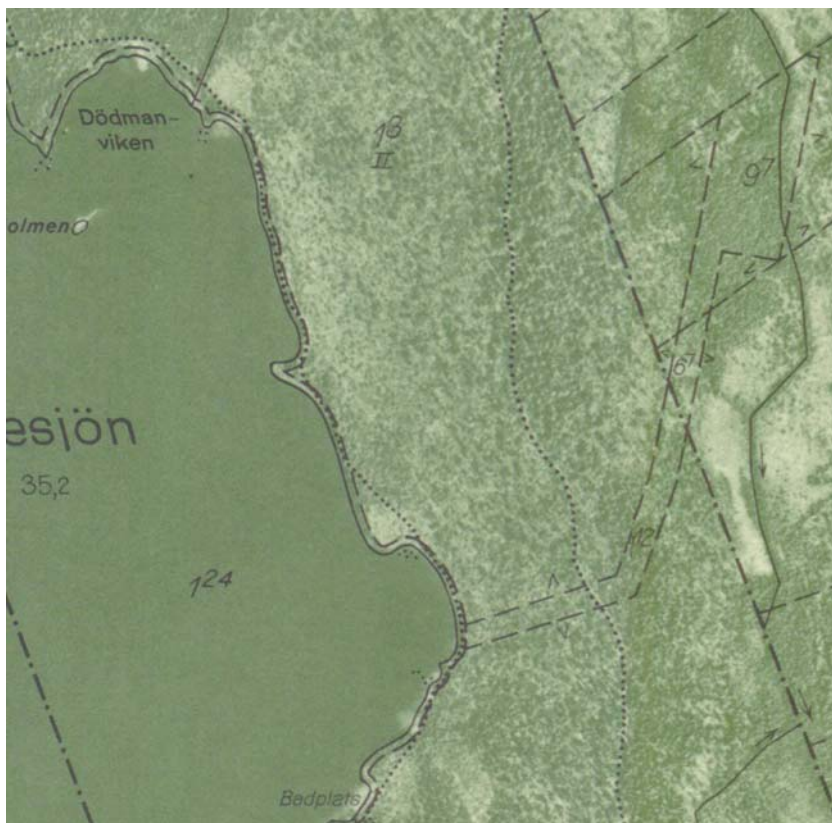
På avvittringskartan för Innertavle by från 1783 (längst ned) ses gränsen mellan allmänningarna. Vid punkten A finns ett stort femstenarör som lätt återfinns i terrängen. Med hjälp av ett GIS-program kan man konstatera att en rak linje dragen från röset till Dödmanholmen kommer fram till Nydalasjön just vid den här järnstången. Det verkar därför sannolikt att den placerats där för att markera den gräns mellan byarnas allmänningar som drogs vid avvittringen 1783.

Fastighet 1

På ekonomiska kartan från 1959 syns vid vägslutet på höjden söder om Kärleksviken en avlång fastighet med beteckningen Nydala 1¹⁶. På dagens kartor finns den inte längre kvar. I terrängen ser man att marken är rejält urgrävd (koordinat: 7086521 1723995).

Enligt akt 24-UMJ-avs926 i Lantmäteriets i Umeå arkiv bildades fastigheten Nydala 1¹⁶ genom avsöndring år 1916 och såldes till Umeå tingslags väghållningsdistrikt den 20 januari 1917. Fastigheten omfattade 0,4890 ha och avsågs bli grustäkt. Kanske användes den när vägen till Innertavle fick en rakare sträckning förbi gården Tomtebo?

Fastighet 2

På ekonomiska kartan från 1959 finns ytterligare några intressanta fastigheter. Det rör sig om tre sammanhängande fastigheter med beteckningarna Nydala 1¹², Innertavle 6⁷ och Innertavle 9⁷ norr om Kärleksviken. Det finns inga spår i terrängen av att någon verksamhet skulle ha försiggått där.

I Lantmäteriets i Umeå arkiv finns lagfartsprotokoll för dessa tre fastigheter i akterna 24-UMJ-avs924, 24-UMJ-avs627 och 24-UMJ-avs645. Samtliga protokoll upprättades 1899. Fastigheten Nydala 1¹² kallas där för "Nydalgraven N:o 1", Innertavle 9⁷ för "Grubban N:o 1" och Innertavle 6⁷ för "Grubban N:o 2". Köpare var Umeå stad.

Protokollen avslöjar att avsikten var att gräva ett dike för att avleda ytvatten från Degermyran till Nydalsjön, som vid den här tidpunkten var vattentäkt för Umeå stad. Tillrinningsområdet är emellertid högst begränsat och omfattar inte mycket mer än själva sjön. Degermyran och skogsområdet öster om sjön avrinner till Tavleån. Genom att göra en avledning härifrån till Nydalsjön ville staden försäkra sig om god vattentillgång.

Det finns ingenting som tyder på att projektet genomfördes. Efter 1909 började staden dessutom leta efter en annan vattentäkt.